

Jiří Weigl

Bez iluzí o světě kolem nás

institut
VÁCLAVA
KLAUSE

S PŘEDMLUVOU VÁCLAVA KLAUSE

FRAGMENT

BEZ ILUZÍ O SVĚTĚ KOLEM NÁS

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Jiří Weigl

Bez iluzí o světě kolem nás – e-kniha

Copyright © Fragment, 2014

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Jiří Weigl

Bez iluzí
o světě
kolem nás

Jiří Weigl

Bez iluzí o světě kolem nás

S PŘEDMLUVOU VÁCLAVA KLAUSE

OBSAH

PŘEDMLUVA VÁCLAVA KLAUSE	7
SLOVO AUTORA ÚVODEM	13
ČÁST 1.	19
HISTORIE, OSOBNOSTI, VÝROČÍ	
Zamyšlení nad smutným výročím	20
Prezident tragického období	22
Edvard Beneš – 130 let od narození	29
Benešovy dekrety a Německo na rozcestí	33
K 75. výročí Mnichovské dohody	40
Fenomén Stalin – zákonitost nekontrolované moci	46
Tisíc dvě stě let od smrti Karla Velikého	52
Sto let od počátku první světové války	57
ČÁST 2.	65
BLÍZKÝ VÝCHOD A JINÉ KRIZE VE SVĚTĚ	
Jak reagovat na islámskou výzvu?	66
Strategie teroru	72
Otazníky nad iráckým konfliktem	75
Viníkem je spíš evropský sociální stát	80
Muslimové po svobodě neprahnou	86
Egypt: Zdá se, že se Západ opět spálil	96
K eskalaci konfliktu v Sýrii	99
Plané naděje na řešení krizí volbami	102
O sudu prachu na Blízkém východě	104
Zamyšlení nad ukrajinskou krizí	107
Ukrajina mezi Evropou a Ruskem	113
Polemika o Ukrajině: překrucováním historie si nepomůžeme	116

ČÁST 3. 121

SPORY O EVROPU A EVROPSKOU UNII

EU a železná logika dějin	122
○ zamlčovaných rizicích evropského sjednocování	125
Evropská ústava – 48 hodin po francouzském referendu	130
Evropa a národní identita z české perspektivy	138
Regionální integrace – konec národních států	145
Evropská unie a její krize	156

ČÁST 4. 165

K NĚKTERÝM POLITICKÝM OTÁZKÁM

Fungování justice je věcí veřejnou	166
Přímá volba prezidenta	169
Pravice na Záhořově loži. Vstane ještě?	174
Přímá volba prezidenta a její zákonitost	177
Nad připravovaným zákonem o státní službě	180

ČÁST 5. 185

TRANSFORMACE A EKONOMICKÉ PROBLÉMY

Kde hledat příčiny současné hospodářské krize	186
Koordinace mezi centrální bankou a vládou je potřebná	192
K otázce otevřenosti české ekonomiky a problematice vnější rovnováhy	195
Privatizace bank a restrukturalizace podniků – promarněná příležitost	200
Zkreslující informace, mylné představy	203
Problémy a úskalí české privatizace posledních let	208
Ekonomická krize a Česká republika	214
Dnešní polemika o včerejší privatizaci	220
○ spornosti kompetitivní devalvace	230

PŘEDMLUVA
VÁCLAVA KLAUSE

My, kteří jsme se už dlouho těšili na tu publikaci Jiřího Weigla, na publikaci, která by představila jeho téměř renesanční šíři znalostí, jsme se konečně dočkali. Nechal se k tomu dlouho přemlouvat, ale vyplatilo se to. I já, který jsem pravděpodobně všechny zde představené texty v průběhu posledních patnácti let – první je z roku 1999 – četl, musím uznat, že je dnes sestavený text zcela mimořádný. Svou šíří i svou hloubkou.

Autor tím prokazuje, že je jedním z největších současných českých intelektuálů. Původně je ekonomem, který po vystudování Vysoké školy ekonomické pracoval v odboru světové ekonomiky Ekonomického ústavu ČSAV. V tomto oboru obhájil i svou kandidátskou dizertaci. Tam jsem ho také poznal, když jsem v polovině 80. let vyučoval kurs moderní ekonomie podle slavné Samuelsonovy učebnice. Vždy byl dokonale připraven. Tímto kursem prošlo mnoho ekonomů dnes střední generace, kteří významně promluvili do české postkomunistické transformace a svými funkcemi a pozicemi do naší ekonomiky celého posledního čtvrtstoletí. Paralelně vystudoval arabistiku na Karlově univerzitě, což mu otevíralo další obzory, jak ukazuje zejména druhá část této knihy.

Je skvělým historikem s fenomenální pamětí a s velmi realistickým pohledem na svět, Evropu i Českou republiku (jak dokumentují zejména části 1 a 3 této knihy). Rozumí dějinám, v neposlední řadě českým. Jako jeden z mála u nás rozumí Německu a jeho roli v Evropě – v minulosti i dnes. Jak ukazuje řada jeho textů, rozumí i problematice evropské integrace (část 3). Je politologem jak domácí, tak zahraniční politiky. Ač původem ekonom, nikoli náhodou své příspěvky k ekonomice a postkomunistické transformaci zařazuje až do poslední páte části. Předcházející témata ho možná baví více, ale jeho

ekonomické texty o naší krizi závěru 90. let (a o jejím řešení), o privatizaci, o krizi závěru minulého desetiletí i o nedávné devalvaci české koruny jsou zcela zásadní a zcela čisté.

Po listopadové revoluci začal brzy vnímat sterilitu u nás prováděného ekonomického výzkumu. Uvažoval o vstupu do diplomacie, díky své výborné arabštině (opakovaně jsem ho nechával různými světovými státníky „zkoušet“, jaká je jeho arabština, a vždy ho nesmírně chválili). Když se šel na jaře 1990 představit na ministerstvo zahraničí, potkal mou manželku, svou tehdejší kolegyni, která mu navrhla, jestli předtím nechce zavolat tehdejšímu ministrovi financí. Hovor se uskutčnil a od té doby jsme v těsném kontaktu a spolupráci, která mne velmi obohacuje.

Do voleb 1992 pracoval na Ministerstvu financí (v úseku mezinárodních finančních vztahů), pak byl mým poradcem (a šéfem poradců na Úřadě vlády) a deset let kancléřem Pražského hradu. Byl i prvním ředitelem Centra pro ekonomiku a politiku a prvním (a dosud jediným) ředitelem Institutu Václava Klause. Několik let – po pádu mé vlády – strávil v IPB. Zdůrazňuji to zejména proto, že na čisté psaní – v akademickém smyslu – nikdy neměl volný čas, bez vedlejších povinností. Byl úředníkem, poradcem, byl nesmírně užitečným speech-writerem – zejména pro projevy při státních návštěvách i v nejzapadlejších koutech světa, byl ředitelem, zejména v případě Kanceláře prezidenta republiky, velkých institucí. Všechny tyto věci uměl kombinovat. Napsal několik předmluv do mých knih, a proto jsem velmi rád, že mu to mohu jednou oplatit.

Kniha je jasná a srozumitelná. Není třeba ji vysvětlovat. Přesto možná pomůže uvést pár z mého pohledu stěžejních tezí:

- ♦ o Masarykovi a Benešovi: „Masaryk byl v novodobé tradici – jako ten hodný – oddělen od svého nejbližšího spolupracovníka a pokračovatele Edvarda Beneše, na něhož byla svalena všechna selhání a prohry našich moderních dějin.“ (str. 21);
- ♦ náš samostatný stát „znamenal poprvé po tisíci letech radikální vyvedení českých zemí z německého světa a mohl se jako suverénní stát udržet pouze tehdy, pokud bylo evropské uspořádání tomuto oddělení příznivé.“ (str. 23);
- ♦ „Mnichov nebyl jenom projevem zbabělé hlouposti západních velmocí ve vztahu k Hitlerovi. Byl současně velmi racionálním postojem málo zainteresovaných zemí, které nechtějí bojovat za to, aby jeden malý národ mohl vládnout nad menšinou jiného národa, který si to nepřejí.“ (str. 30);
- ♦ „Dnešní problém tzv. Benešových dekretů není problém historický, není to problém morální, etický či právní, není to problém českého vyrovnání se s minulostí či snad slučitelnosti dekretů s dnešním evropským právem. Benešovy dekrety jsou problém prvořadě politický, jsou problém současný a budoucí, je to problém na prvním místě německý, a odtud je to i závažný problém evropský.“ (str. 35);
- ♦ o Stalinovi: „Na rozdíl od Hitlera Stalin nebyl tvůrcem totalitního systému. Byl jeho produktem.“ (str. 47);
- ♦ o boji s terorismem (napsáno v říjnu 2001): „Spojené státy a jejich spojenci nemohli na teror vojensky nereagovat. Jako obětní beránek jim byl předhozen nešťastný Afghánistán, nejchudší země světa zmítaná čtvrt století trvajících válkami. Je to past, do níž se snadno upadá, ale velmi těžko se z ní dostává.“ (str. 74);
- ♦ „přes politicky korektní rétoriku a na odiv stavěné různé oficiální antidiskriminační postoje je pro muslimské

přistěhovalce do Evropy daleko složitější stát se Britem, Francouzem či Němcem než pro imigranty do USA Američanem.“ (str. 85);

- ♦ o Ukrajině: „Volby na Ukrajině by měly smysl pouze tehdy, pokud by znamenaly oboustrannou masovou podporu pro projekt nového soužití, nebo naopak pro jasný projekt vzájemného oddělení.“ (str. 104);
- ♦ o EU: „Evropská unie není vysněná nirvána, kde končí dějiny, není to ani podmínka přežití v éře globalizace. Je to politický a mocenský koncept, který sleduje z hlediska historie starý a velmi kontroverzní cíl“ (str. 124). Tímto cílem „je přeměna Evropské unie na centralizovaný superstát“ (str. 143);
- ♦ o přímé volbě prezidenta republiky (před jejím schválením): „Zavedení přímé volby hlavy státu by bez podstatných změn Ústavy a volebního zákona byl nepromyšlený krok, který by dále oslabil možnost efektivního vládnutí v naší zemi, rozkolísal politickou scénu a nevyřešil žádný ze skutečně závažných problémů, před nimiž naše společnost stojí“ (str. 174). Je-li přímá volba dvoukoloová, „první kolo dává odpověď na otázku, koho byste chtěli prezidentem republiky? Ve druhém kole volby zní pro voliče otázka zcela jinak – koho nechcete prezidentem?“ (str. 178);
- ♦ o krizi roku 1997: „Za zásadní chybu považuji pokus centrální banky v situaci nastupující recese stanovit cíl výrazného snížení inflace a tomu odpovídající nastavení měnové politiky.“ (str. 189);
- ♦ o naší transformaci na počátku 90. let: „Můžeme na ni být pyšní, nikoli ji neustále masochisticky hanit nebo věřit těm, kteří sami nikdy nic neudělali. Pravdu by měli říkat alespoň ti, kteří u toho byli.“ (str. 230).

Tyto rozsáhlé citace nebyly pokusem autorovi ukrást celou řadu klíčových myšlenek. Byly jakýmsi předkrmem, jakýmsi amuse bouche, náznakem toho, co bude následovat. Každá z těchto vět je v knize zarámována několika stránkami, které obsahují přesvědčivou a kvalitní argumentaci. Jedině na základě takovýchto argumentů je možné nalézt cestu vpřed, vymanit se z naší dnešní krize, z onoho rozcestí, o kterém jsme – celý kolektiv autorů IVK s klíčovým podílem Jiřího Weigla – psali ve své loňské publikaci „Česká republika na rozcestí“ (Praha: Fragment, 2013).

Jiří Weigl se obává, že se „vracíme k dlouhodobému normálu, k dominanci levice, etatismu, dirigismu a podřízenosti zahraničí.“ Není pesimistou, budoucnost nevidí jako zcela ztracenou. Cestu vidí „v konzervativním setrvávání na osvědčených hodnotách, na vlastenectví, v oddanosti svobodě a volnému trhu“ (str. 177). To je velmi revoluční a pozitivní program. Zkusme ho realizovat.

SLOVO AUTORA ÚVODEM

Texty, které tvoří tuto knihu, vznikaly v období uplynulých patnácti let a představují soubor vybraných projevů, přednášek, analýz, komentářů a polemik z období, kdy jsem působil zpočátku jako ředitel Centra pro ekonomiku a politiku (CEP), poté jako vedoucí Kanceláře prezidenta republiky a v současnosti jako výkonný ředitel Institutu Václava Klause (IVK). V jejich tématech a zaměření se však neodráží pouze tato má profesní historie posledních let, ale souvislosti hlubší.

Jsou to jednak mé zájmy a kvalifikace, tj. historie, orientalistika a arabistika a ekonomie, a jednak má – troufám si tvrdit unikátní – zkušenost pamětníka, pozorovatele a v mnoha případech i přímého účastníka řady či dokonce velké části významných politických a ekonomických událostí života naší země polistopadové doby. Od roku 1990, tedy již téměř čtvrt století, patřím k nejbližším spolupracovníkům Václava Klause a jsem mezi nimi služebně nejstarším.

Nejprve jsem byl jeho poradcem na ministerstvu financí v hektických dobách přípravy a spuštění naší transformace, poté ekonomickým poradcem a čtyři roky šéfem sboru poradců předsedy vlády, následně čtyři roky poradcem předsedy Poslanecké sněmovny a poté deset let kancléřem prezidenta republiky. Z bezprostřední blízkosti jsem zažíval a prožíval nadšené a optimistické období transformace, privatizace ekonomiky, úskalí rozpadu a dělení Československa, úspěšnou éru premiérství Václava Klause, nejdelšího v dějinách naší demokratické republiky, období opoziční smlouvy – dnes neuvěřitelně demonizované – i celou éru prezidentství druhého prezidenta našeho státu. Celá ta léta jsem byl ve středu velmi intenzivní politické debaty, jež trvá dodneška. Drtivou většinu jejích účastníků znám a zažil jsem je za ta léta v nejrůznějších situacích.

Vedle domácích témat jsem se vždy intenzívně zabýval zahraničněpolitickými otázkami. Mezi nimi považuji za klíčovou otázku naší moderní státnosti a suverenity a historii a současnost boje za jejich udržení. Osobnosti T. G. Masaryka a E. Beneše, Mnichov a odsun Němců byly a jsou pro mě zásadní i pro dnešek. Ne nadarmo se také v posledním dvacetiletí staly předmětem vyhrcovaného sporu – u nás i přes hranice –, v němž ve skutečnosti jde o spor o smysl existence a zachování české státnosti. Manipulativnost této debaty ze strany velké části polistopadových politiků a mediálního mainstreamu mě vždy velmi iritovala. Tvrdím, že nelze oslavovat Masaryka, jeho dílo a první Československou republiku, a současně plivat na Beneše a otrásat se ošklivostí nad odsunem Němců. Všechny tyto věci spolu úzce souvisejí, jedna vychází z druhé a bez nich bychom moderní český stát nikdy neměli a neudrželi. Proto jsem se k tomuto tématu opakovaně a často vyjadřoval. Texty na toto téma tvoří podstatnou část první kapitoly této knihy, kterou jsem věnoval osobnostem, výročím a historickým tématům.

Druhou kapitolu tvoří především texty, které jsem napsal či pronesl nebo publikoval k vývoji v oblasti mého dlouhodobého zájmu – k Blízkému východu. Jde o terorismus po 11. září 2001, o irácký konflikt, islám jako fenomén sám o sobě i jako hrozba pro Evropu v podání muslimských migrantů. Řadu námětů ke kritické diskusi poskytlo tzv. arabské jaro a jeho negativní následky v současnosti. Konečně tématem, které si především v českém prostředí zaslouží zevrubné zkoumání a snahu o zmírnění jednostranné mediální manipulace, představuje ukrajinská krize.

Ve výběru mých textů za období posledních patnácti let nemůže chybět téma Evropské unie a našeho členství v ní. Je trochu smutné se na nich přesvědčit, jak se původní kritické

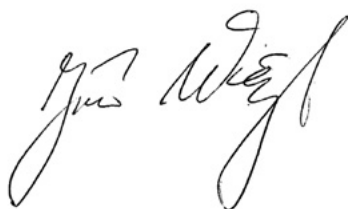
výhrady a obavy stávají realitou, u nás bohužel stále zkreslovanou a propagandisticky zamlčovanou. Realitu evropské politiky jsem mohl poznat jako účastník několika vrcholných summitů EU a vyjednač o přijetí tzv. Klausovy výjimky v rámci podpisu Lisabonské smlouvy, a proto odmítám iluze a mýty, které o našem postavení v EU a našich možnostech šíří eurooptimistická propaganda. EU je v krizi, již nemůže překonat, a proto servilní podřizování naší země bruselskému centralismu naše postavení a budoucnost ohrožuje. O tom všem se snažím hovořit ve třetí kapitole.

Kapitola 4 přináší několik vystoupení a článků na politická témata. Jde především o přímou volbu prezidenta, která dominovala vnitropolitickým debatám v několika uplynulých letech a jejíž prosazení nepředvídatelně zkomplikovalo náš ústavní systém. Zařadil jsem do ní i svou úvahu nad minulostí a budoucností české pravice, zdecimované událostmi roku 2013, i komentář z poslední doby na téma služebního zákona.

Konečně poslední pátá kapitola pojednává o ekonomické problematice, o níž jsem toho za léta své profesní dráhy napsal nejvíce. Za zásadní považuji texty, které se týkají transformace naší ekonomiky a především její privatizace. Od oněch historických dob uplynulo již více než dvacet let, dospěla jedna nová generace a z paměti generací předchozích detaily a vzpomínky na tuto přelomovou dobu pomalu mizí. Přesto je stále předmětem politického boje a permanentních snah o dezinterpretaci a dehonestaci jejích klíčových osob, především Václava Klause. Neúspěšní politici z tehdejší doby se znovu dávají slyšet a namlouvají dnešní již fakt neznalé veřejnosti, že kdyby byli oni bývali stáli v čele místo Klause, vše bylo jinak a ještě lépe – žádný podnik by nezkrachoval, Československo by se nerozpadlo atd. Dokonce

někteří tehdejší transformační a privatizační vítězové, nyní magnáti a miliardáři, neváhají dnes pomlouvat toto období, zapomínajíce, že i oni jsou jeho symboly. Ze všech těchto důvodů se domnívám, že je potřebné si právě nyní opakovat, o co tehdy šlo, jaká byla logika celého procesu a jaké skutečné výsledky.

Texty, které tvoří tuto knihu, byly proneseny na seminářích CEP a IVK, zazněly na odborných konferencích či byly publikovány na stránkách denního i odborného tisku. Jejich společná publikace z nich vytváří svébytný celek, který vypovídá nejen o tématech, ale i o vývoji v čase a o autorovi. Věřím, že ty čtenáře, kteří se současným děním hlouběji zabývají, může tato kniha zaujmout.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Jan Mlýnský". The script is fluid and cursive, with the first name "Jan" and the last name "Mlýnský" clearly distinguishable.

Část 1.

HISTORIE, OSOBNOSTI, VÝROČÍ

ZAMYŠLENÍ NAD SMUTNÝM VÝROČÍM

Vážení spoluobčané,

zítra uplyne 75 let od úmrtí zakladatele našeho moderního státu, „Prezidenta Osvoboditele“ – Tomáše Garrigue Masaryka. Skonal v době, kdy se nad osudem jeho díla a budoucností našeho státu a národa stahovaly mraky ohrožení německým nacismem. Skonal v době, kdy demokratické soužití Čechů, Němců, Slováků a dalších národností v tehdejším Československu se dostalo na kritickou křižovatku, z níž již nebylo cesty zpět. Následoval Mnichov, okupace, válka.

Mnohým se v důsledku toho zdálo, že Masarykovo dílo byl omyl. Jeho stát nepřežil, tak jako staletí před tím se české země musely znovu stát součástí nové říše, tentokrát té čtvrté, nacistické. Prý selhala i masarykovská demokracie, prý selhal jeho humanismus, čechoslovakismus, prostě všechny -ismy, které si lze se jménem TGM spojit. Totéž jsme slýchali celé další půlstoletí, s kratičkou přestávkou osvobození a tří poválečných let. Nebylo divu – Masaryk a totalita jsou neslučitelné. Všichni to od počátku věděli.

Až sametová revoluce v roce 1989 vše změnila. TGM na nás znovu shlíží z piedestálů na náměstích, je znovu nedotknutelnou ikonou naší obnovené demokracie, novodobým Otcem vlasti. Zvykli jsme si odvolávat se na něj při všech možných příležitostech, udělali jsme z něj ikonu, neživý symbol, jemuž se nelze přiblížit. Tak se nám z Masaryka z českého vlastence stal velký Evropan, s jehož odkazem dnešní EU a postavení našeho státu v ní prý plně souzní. Idealizovaná nedokonalá prvorepubliková masarykovská demokracie je používána

napříč politickým spektrem jako údajně nedostižný vzor k diskreditaci rovněž nedokonalé demokracie současné. Masaryk byl v novodobé tradici – jako ten hodný – oddělen od svého nejbližšího spolupracovníka a pokračovatele Edvarda Beneše, na něhož byla svalena všechna selhání a prohry našich moderních dějin.

Jako bychom zapomněli, že tím, čím se Masaryk na věky zapsal do historie, je to, že zásadně přispěl k rozbití Rakousko-Uherska a prosadil vytvoření moderního samostatného a demokratického státu pro náš národ. Hlásíme-li se k Masarykovu odkazu, mělo by to znamenat to, že chceme tento stát udržet, že jsme připraveni jeho nezávislost a suverenitu obhajovat a bránit. Že víme, co je to za hodnoty. Jen díky Československu jsme po několika staletích přestali být druhořadým národem ve vlastní zemi. Díky naší státnosti a suverenitě jsme normálním, vyspělým, sebevědomým evropským národem.

Příklad rozpadu starého Rakouska nám ukazuje, že samotná relativní prosperita a slušné poměry příslušníkům různých národů v mnohonárodní říši nestačí. Lidé chtějí být svými pány, rozhodovat o sobě, ne poslouchat jiné.

Jak snadno – zdá se – na to dnes zapomínáme. Jak bez přemýšlení dnes snadno stavíme vedle Masaryka symboly starého Rakouska, neuvědomující si jejich neslučitelnost. Jak snadno jsou mnozí z nás připraveni naši suverenitu – Masarykův odkaz – lehce obětovat v zájmu evropského, tentokrát prý opravdu skutečně lepšího příště, ignorující historickou zkušenost.

Tři čtvrtiny století od smrti TGM jsou proto dobrou příležitostí k zamyšlení. Ne pouze nad jeho osobností, dílem,

odkazem. Jsou příležitostí k zamyšlení se nad námi samými a naším vztahem k našemu státu a nad odpovědností, kterou za něj máme.

Děkuji Vám za pozornost.

*Projev přednesený na Pietním shromáždění
k 75. výročí úmrtí TGM,
Hradčanské náměstí
3. 9. 2012*

PREZIDENT TRAGICKÉHO OBDOBÍ

Před šedesáti lety zemřel prezident, který se významnou měrou zasadil o českou státnost.

Hovoří se o tom, že ve světle Mnichova a února 1948 nebyl boj Edvarda Beneše o udržení suverénního a demokratického českého státu úspěšný. Mluví se o Benešových selháních, o tragických omylech. Ale jeho krokům a politice nemůžeme dobře porozumět, pokud se hlouběji nezamyslíme nad obecnějšími souvislostmi vzniku Československa.

Podíváme-li se do tisícileté historie českého státu, zjistíme, že byl vždy sice jasnou entitou, ale také vždy polosamostatnou či řadu století nesamostatnou součástí soustátí zvaného Svatá říše římská národa německého.

Skrze německy mluvící země k nám přicházely kulturní podněty ze světa, německá kolonizace změnila národnostní složení obyvatelstva českých zemí a ještě více je historicky propojila s německým světem.

Vznik novodobého českého nacionalismu v 19. století a boj o českou národní emancipaci měl v této situaci logicky protiněmecký náboj a byl antagonistický ke stále silněji se prosazujícímu staršímu nacionalismu německému, který chtěl sjednocení všech německých zemí, mezi něž počítal i země české. Cíle německého nacionalismu byly pro české národní aspirace fatální. Ochranu proti tomuto nebezpečí hledala česká politická reprezentace nejprve v austroslavismu, ale habsburská monarchie, vytlačena později Bismarckem zcela z Německa, vysněnou roli ochránce malých národů hrát nechtěla, české národní požadavky ignorovala a skončila nakonec zcela podřízená agresivní politice vilémovského Německa posedlé touhou po světovládě.

Bez zásadního otřesu, který přinesla první světová válka, byla idea samostatného českého státu, který by vznikl proti vůli sousední velmoci i německých obyvatel českých zemí, utopická a nerealizovatelná.

Francouzská opora

Samostatný český stát tak vznikl v důsledku války, proti vůli Německa a českých Němců. Ve své podstatě znamenal poprvé po tisíci letech radikální vyvedení českých zemí z německého světa a mohl se jako suverénní stát udržet pouze tehdy, pokud bylo evropské uspořádání tomuto oddělení příznivé.

Tak tomu bezprostředně po první světové válce bylo. Evropská rovnováha, zásadní pojem, kolem něhož se točila politika evropských velmocí po celé 19. století, byla podstatně narušena tím, že z koncertu velmocí vypadlo po bolševické revoluci Rusko, které bylo nezbytnou podmínkou pro dlouhodobé udržení rovnováhy

západních velmocí s Německem poté, co překoná následky válečné porážky a obnoví svou sílu.

Beneš správně pochopil tuto vzniklou nerovnováhu a potřebu Francie vytvořit si spojence na východních hranicích Německa, kteří by absenci tradičního ruského spojence alespoň částečně vyvážili. Proto byla nová Československá republika v době svého vzniku i po celé meziválečné období pevně opřena o Francii, tvořila centrum jejího spojeneckého systému ve střední Evropě a viděla ve Francii pevnou garanci své nezávislosti především vůči dočasně oslabené a potenciálně nebezpečné německé velmoci ve svém sousedství.

Prezident Beneš ovšem nepochopil zásadní změnu, kterou do uvažování západních velmocí první světová válka přinesla. Nepochopil dopad traumatu válečného masakru a milionových obětí na frontách na politické uvažování britských a především francouzských politických elit. Nezaznamenal jejich upadající víru v úspěšnost politiky vyvažování a omezování Německa v situaci, kdy Sovětský svaz nemohl být demokratickému Západu důvěryhodným a přijatelným spojencem. Nedocenil, že politika mocenského vyvažování Německa, příliš silného a velkého, a v důsledku toho trvale ohrožujícího evropskou rovnováhu, která dominovala před a bezprostředně po válce, je západními velmocemi postupně opouštěna jako nerealistická a riskantní a vrch získává snaha o dohodu s Německem.

Význam politiky usmiřování

Prvním zcela zřejmým projevem této změněné strategie bylo v roce 1925 Locarno, které ponechalo otevřenou otázku

východních hranic Německa. Na tomto směřování britské a francouzské politiky nic nezměnil ani nástup Hitlera k moci v roce 1933.

Politika usmiřování, později tolik vysmívaná jako projev ignorantství, hlouposti a naivity britských a francouzských státníků, byla nepochybně jejich tragickou chybou vůči šílenému německému diktátorovi, ale měla hlubokou politickou logiku jako snaha o vytvoření partnerství s oprávněně emancipovaným Německem, které by umožnilo řešit evropské problémy dohodou evropských velmocí, bez Ruska a bez Spojených států, které se po krátkém válečném intermezzu rychle stáhly od evropských záležitostí do izolace.

Tato představa nové evropské mocenské architektury rychle zkrachovala, protože Hitler neusiloval o dohodu, ale o dominanci a nadvládu a nehodlal se žádnými kompromisy a dohodami omezovat ani je dodržovat. Pro Edvarda Beneše a Československo to byla na jedné straně tragédie, na druhé straně však i štěstí v neštěstí.

Pro československý stát, vzniklý díky francouzsko-německému antagonismu, měly snahy o přeměnu tohoto latentního nepřátelství ve spolupráci smrtící důsledky. Velká Británie a Francie v Mnichově jasně ukázaly, že jsou za německou spolupráci ochotny zaplatit umožněním německé dominance ve střední Evropě a obětováním spojenců, kteří v novém paradigmatu již nebyli zapotřebí.

Kdyby Hitler byl konvenční politik, realisticky hodnotil své politické možnosti a po vzoru Bismarcka si ukládal sebeomezení, byly by změny stanovené Mnichovskou dohodou nevratné.

Český stát by byl trvale zmenšeným satelitem Německa. Hitler naštěstí pro nás takovýmto realistickým politikem nebyl a důsledkem byla druhá světová válka.

Snaha o mocenskou rovnováhu

Druhá světová válka umožnila Edvardu Benešovi prosadit myšlenku negace Mnichova a obnovení Československa.

Beneš ovšem nevěřil, že porážkou Německa bude nezávislost a suverenita českého státu zajištěna trvale. Oprávněně očekával, že i po porážce Německo obnoví po čase svou sílu a vliv, a po zkušenostech ze 30. let se obával, že ponechání střední Evropy německému vlivu nebylo pouze krátkodobým vychýlením politického směřování západních velmocí, ale že to byl výsledek změny jejich strategických priorit.

Z jeho pohledu bylo potom jedinou možností, jak dát naší suverenitě pevnější bázi, vtažení vítězího Sovětského svazu do střeoevropského prostoru. Snažil se proto rostoucích evropských ambicí Stalinova impéria využít k podpoře své věci a doufal, že se ve střední Evropě podaří vytvořit mocenskou rovnováhu mezi Západem a Sovětským svazem, díky níž bude možno obnovit předválečný československý stát a udržet jej proti očekávanému německému revizionismu. Odsun sudetských Němců byl pak domácí pojistkou proti opakování předválečného vývoje.

Chybou prezidenta Beneše nebylo pouze to, že stále úporně vedl protiněmeckou válku i v době, kdy bylo jasné, že k porážce směřující či již poražené Německo dlouho reálnou hrozbou obnovenému Československu být nemůže, či to, že nedocenil charakter a metody stalinismu. Nepochopil především to, že stará

koncepce evropské mocenské rovnováhy, která umožnila na svém samotném konci vznik Československa, již patří minulosti. Poválečná Evropa definitivně přestala být centrem světa, jemné vyvažování jejích mocenských poměrů světovými velmocemi přestalo být aktuální. V Jaltě byla brutálně rozdělena mezi Východ a Západ a Československo přiřazeno do zóny sovětské. Předúnorové intermezzo u nás a uchopení totální moci komunistickou stranou byly jenom doprovodné jevy tohoto zásadního geopolitického vymezení. Edvard Beneš byl pouze statistou tohoto dramatu, který zřejmě chápal jeho logiku, neměl však již sílu se mu postavit.

Pád komunismu na konci 80. let dvacátého století, rozpad sovětského bloku, nakonec i Sovětského svazu samotného a obnovení demokratických poměrů ve středoevropských postkomunistických zemích nebyly pouze likvidací jaltského poválečného systému a návratem kamsi do poměrů před druhou světovou válkou, jak mnohdy zaznívalo. Šlo o změnu daleko zásadnější, která následným vývojem negovala i uspořádání vzniklé první světové války.

Geopolitický návrat

Rozpad ČSSR, Jugoslávie a SSSR vytvořil ve střední Evropě konglomerát malých a slabých států mezi znovusjednoceným Německem a vzdáleným Ruskem zatlačeným do svých hranic ze 16. století.

Český stát se dnes, poprvé ve své moderní historii, geopoliticky vrací tam, kde se po tisíc let nacházel – na orbit evropského soustátí s těžištěm v Německu. Na rozdíl od středověké Svaté říše římské se nyní toto soustátí nazývá Evropská unie a český